

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת וישב תשס"ו

ניצול הזמן לתעודתו - בחנוכה, ובכל השנה

לרצונו. אני רואה הרבה פעמים שנכשלים בזה; שמים חפצי חול, עטים וכד', על ספרי קדש. ספרי קדש לא נועדו להיות בסיס לעטים וכיו"ב. העט נועדה לשרת את דברי הקדש, ולא להפך! אולי אם נזהר יותר, לא לשים חפצי חול על חפצי קדש, גם הקב"ה ינהג איתנו מידה כנגד מידה, וידאג שאומות העולם לא ישלטו על עם הקדש ועל ארץ הקדש. הרי כך היא דרכו של הקב"ה, להתנהג עם בריותיו מידה כנגד מידה (סנה' ז, א). אם אנו משליטים את החול על הקדש, גם הקב"ה ח"ו משליט את החול על הקדש. ואם אנו נזהר שלא להשליט את חול על הקדש, שהקדש יהיה בקדושתו בלי שנחלל אותו - גם הקב"ה ידאג שהקדש יהיה בקדושתו, ולא יתחלל על ידי אומות העולם.

הזמן - קדש הוא, ואין לנו רשות להשתמש בו שלא לשם שמים

גם את זמני הקדש צריך לשמור בקדושתם. זמנים קדושים - שבת, מועדים, צריכים להיות "חֲצִיזוּ לַה'" (עי' שו"ע או"ח סי' תקכ"ט ס"א). להשתדל לשמור את ה"חציוז" חז"ל אומרים, שפועל יכול לחזור בו אפילו באמצע היום (ב"מ י, א). אדם שהבטיח לבעל הבית: "אעבוד אצלך היום, או השבוע, או החודש, תמורת כך וכך שקלים", יכול בתוך הזמן להודיע שהוא מפסיק את עבודתו, ולדרוש תשלום מלא עבור הזמן שעבד (בחישוב יחסי לזמן העבודה המלא ולמשכורת המלאה, כפי שסיכם עם מעסיקו). אמנם יש מקרים שאסור לעשות זאת, כגון שיש מזה הפסד לבעל הבית, שאינו יכול למצוא פועלים שישלימו את העבודה, אבל במקום שאין הפסד כזה, מותר לפועל לחזור בו אפילו בחצי היום. מדוע? מסבירה הגמרא: "כי לי בני ישראל עבדים, עֲבָדֵי הֵם" (ויקרא כה, נה), ולא עבדים לעבדים (ב"מ שם), ולכן אין הסכמתו של אדם לעבוד כפועל כובלת אותו, שלא יוכל לחזור בו בחצי היום.

לעומת זאת, אצל קבלן - אין דין כזה. [קבלן הוא מי שמקבל את משכורתו לפי צורתו. אם יחרוש שדה - יקבל סכום מוסכם מראש, ללא לקחת בחשבון כמה זמן תקח לו העבודה. לעומת זאת הפועל, הוא מי שמקבל משכורת לפי זמן - לפי שעות או לפי ימים]. קבלן אינו יכול לחזור בו באמצע היום. אם הוא חוזר בו - ידו על התחתונה בכמה וכמה מקרים (לגבי התשלום המגיע לו), מה שאין כן אצל פועל.

מה טעם החילוק בין פועל לקבלן? מדוע פועל נחשב ל"עבד" אם לא יוכל לחזור בו, וקבלן לא נחשב ל"עבד" אם לא יוכל לחזור בו? חושבני שההבדל הוא זה: הקבלן מוכר לחברות וצרות (עתידיה), ובכך אין כל רע. בְּשֵׁבֶת יִשְׂרָאֵל על אדמתו, שבט זבולון מִצַּר זְכוּכִית ומוכר לשאר השבטים

עבד נאמן - כל מעשיו עבור המלך!

יוסף פותר את החלומות לשרי פרעה. לשר המשקים הוא אומר שישב על משקהו, ולשר האופים הוא מבשר שבעוד שלשה ימים יתלו אותו על עץ. שר המשקים אומר אח"כ לפרעה: "ויהי כאשר פתר לנו - כן היה" (בראשית מא, יג). אומרת על כך הגמרא, שמכאן לומדים, שכל החלומות הולכים אחר הפה (ברכות נה, ב). בגלל שיוסף פתר כך, לכן התגשמו החלומות כפי שהתגשמו. אם היה פותר אחרת - היו מתקיימים באופן אחר. מפני שכל החלומות הולכים אחר הפה. [לכן באמת להלכה, מי שרואה חלום, יזהר שלא לומר: "חלמתי חלום רע", או: "חלמתי חלום לא טוב"; אלא תמיד יאמר על החלום שחלם שהוא חלום טוב].

נשאלת השאלה: אם אופן התגשמות החלום תלוי בפותר, מה ראה יוסף לפתור את חלומי של שר המשקים לטובה, ואת חלומי של שר האופים לרעה? - אולי מותר לומר כך: החלומות, אחרי הכל, מושפעים גם מאישיותו של האדם. מה חולם שר המשקים? שר המשקים חולם - "והנה גפן לְפָנַי... הבשילו אֲשָׁפְלִתֶיהָ עֲנָבִים" (בראשית מ, ט-ז). מה עושה שר המשקים? לוקח את הענבים, סוחט אותם אל כוס פרעה, ומגיש את הכוס לפרעה (שם, יא). הוא אינו לוקח מהגפן מאומה לעצמו, אלא נותן את הכל לפרעה (למרות שלא כתוב שהגפן היתה שייכת לפרעה). זהו עבד נאמן. רוצה לשעבד את הכל למלך. ממילא, זה מה שניתן לעבד שהוא נאמן למלך - לחזור ולשרת את המלך. לעומת זה, מה חולם שר האופים? שר האופים חולם, שעל ראשו שלשה סלים, "ובסל העליון מִפֶּל מאכל פרעה מעשה אִפֶּה" (שם, יז), האוכל של פרעה נמצא מעל ראשו. ומה קורה? - "וְהָעוֹף אֵכַל אֹתָם מִן הַסֶּל מֵעַל רֹאשֵׁי!" (שם) האם שר האופים מנסה לעשות משהו בענין? לגרש את העופות, או להרוג אותם, או לכסות את "מאכל פרעה" כך שהעופות לא יגיעו אליו? - שום דבר! הוא לא עושה מאומה למנוע את הנזק. זהו עבד שאינו נאמן. נכון שמדובר רק בחלום, אבל גם מחלום אפשר ללמוד משהו על אופיו של האדם. הוא עבד שאינו נאמן למלך. הוא מפקיר את מאכל המלך. אם כך - מגיע לו שיתלו אותו על העץ.

מה הלקח מזה עבורנו? - אנו עבדי המלך, וחיים בעולם ששייך למלך! אנו צריכים לדאוג לשעבד את הכל למלך, עד כמה שידנינו מגעת. מה שאי אפשר - אי אפשר, אבל לפחות לנסות לשעבד את העולם למלך. להשתמש בעולם רק לצורך עבודת המלך. אנו אומרים בכל יום: "ברוך אלקינו שבראנו לכבודו". ה' ברא אותנו בשביל כבודו. ממילא, תפקידנו הוא לדאוג לכבוד המלך, שכל שימוש שלנו בעולם, יהיה לצורך עבודת המלך. אולי איננו במדרגה כזאת, שכל מעשינו יהיו מכוונים רק לשם עבודת המלך, אבל גם אם כך, לפחות נשתדל שלא להשתמש בעולם נגד רצון המלך! ובודאי ובודאי שאסור לנו להשתמש במצוות שלו ובחפצי מצוה וקדושה בניגוד

ה"ג), שאם נשאר גדי או טלה קטן ליד נחש או עקרב, לא יקרה לו כלום. הגדי ידע להזהר מהם. לעומת זאת, אם נשאר חלילה תינוק על יד נחש או עקרב, הוא ינסה לגעת בהם ויעקץ. כמו כן, אם נשאר גדי או טלה ליד בור פתוח, לא יקרה כלום. לעומת זאת, אם נשאר תינוק במקום כזה - רחמנא ליצלן ממה שיכול לקרות. למה ההבדל הזה? "כי יצר לב האדם רע מנעריו" (בראשית ח, כא) - "מִשְׁנַעַר לְצֵאת מַמְעֵי אִמּוֹ נִתָּן בּוֹ יֶצֶר הָרַע" (רש"י שם), וכבר בגיל כזה הוא דוחף את האדם לעשות מעשים שיסכנו את חייו. לטלה אין היצר הרע; אבל לתינוק יש יצר הרע, והוא שואף להוציא את האדם לא רק מהעולם הבא, אלא גם מהעולם הזה. אם הוא לא מצליח להוציאו מהעולם הזה, הוא מנסה לפחות לאבדו מהעולם הבא. אבל האמת היא שהיצר הרע רוצה להוציא אותנו אפילו מהעולם הזה. כל כך הרבה אנשים מכורים לעישון, למרות שהסכנה בזה ידועה ומפורסמת. יש גם כאלו שמתמכרים לסמים, למרות שגם הזיקם הנורא ידוע. למה זה? כי היצר הרע מעוניין לאבד אותם מן העולם הזה. "צוּפָה רֹשַׁע לְצַדִּיק וּמַבְקֵשׁ לַהֲמִיתוֹ" (תהלים לו, לו), אמרו חז"ל על היצר הרע (קדושין ל, ב). אמנם אם זוכים, אז "וה' לא יעזבנו בידו", אבל היצר הרע דוחף; דוחף שאנשים ימותו מסמים ומעישון ומשאר דברים. אנשים אומרים על העישון: "שִׁמְרֵ פִתְאִים ה'" (תהלים קטז, ו). אבל זה לא נכון. בתי הקברות מלאים פתאים שה' לא שמר אותם. אי אפשר לסמוך על "שִׁמְרֵ פִתְאִים ה'", כשאנן סהדי שה' לא רוצה לשמור מהדבר הזה. אדם צריך לשמור על עצמו, והתאווה מביאה אותו שלא לשמור על עצמו, ולהוציא את עצמו מן העולם כמו ידיו. אמרתי הרבה פעמים לאנשים, שהסיגריה היא "בקבוק תבערה עצמי". אדם שורף את עצמו כמו ידיו!

יהודה זוכה בעולמו - בגלל עמידה בניסיון

הכבוד!

הכבוד: אחרי ער ואונן שנכשלו ויצאו מן העולם בגלל קנאה ובגלל תאוה, מגיע ניסיון במידת הכבוד - אצל יהודה אביהם. כשתמר מוציאת לשריפה, היא שולחת את החותמת והפתילים וְהַמִּטָּה שהפקיד אצלה יהודה, ואמרת לו: "לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לּוֹ אֲנִי הִרָה... הֲכֹר נָא, לְמִי הַחֹתֶמֶת וְהַפְתִּילִים וְהַמִּטָּה הָאֵלֶּה..." (בראשית לח, כה). היא מוכנה להשרף, ובלבד שלא להלבין את פני יהודה ברבים. יהודה היה יכול לענות: "לא יודע, לא מכיר". אבל הוא מתגבר על הבושה, ומודה.

להתגבר על הבושה, איננו דבר קל. זהו סבל גדול ונורא. אבל יהודה מוכן לסבול את הבושה, ולוותר על הכבוד המדומה. הוא מבין שהכבוד לא שווה עד כדי כך, שישורף את תמר ואת ילדיו (שנמצאים בבטנה) באש. הוא עומד בניסיון הכבוד, ומוותר על הכבוד במקום שצריך לוותר עליו. תחת זאת ועבור זאת הוא זוכה לכבוד אמיתי - כבוד המלכות של עם ישראל. אם בקנאה ותאוה יוצאים משני עולמות, מן העולם הזה ומן העולם הבא, הרי שמידה טובה מרובה, ועבור התגברות על יצר הכבוד זוכים בשני עולמות, גם בעולם הזה וגם בעולם הבא: יהודה זוכה לשני בנים

(עי' רש"י דברים לג, יט), ושבת אחר מיצר יין או שמן ומוכר לשבטים אחרים - על מנת כן הושיב אותנו ה' בארץ ישראל, שנמכור תוצרת זה לזה. זו איננה עבדות, אלא דרך מקח וממכר, ואין בזה כל רע. ואולם פועל לא מוכר תוצרת; הוא מוכר זמן, ואת הזמן הזה לא רצתה שנמכור, כי הזמן הוא הבסיס לעבודת לה'. אמנם גם קבלן שקיבל על עצמו לעשות איזו עבודה אינו פנוי כל כך לעבוד את ה', אבל בכל זאת, ברגע שהוא רוצה, הוא רשאי ליטול פסק זמן מעבודתו, ולעייין בספר. אחר כך ישוב לעבודתו. אבל פועל שמכר את הזמן לבעל הבית, אסור לו לעייין בספר. הוא חייב לעבוד לבעל הבית במשך כל הזמן שהתחייב לו. לכן הקפידה התורה, שפועל יוכל לחזור בו אפילו באמצע היום, שלא תהיה מכירת הזמן מכירה מוחלטת. כי הזמן קנוי לקב"ה. הזמן הוא קדוש, לא רק בימי קדש, אלא גם בימי חול. אמנם בימי חול אין צורך ב"חציו לכם", אבל "לה" צריך שיהיה גם בימי חול.

לפעמים נדמה לי, שבחנוכה יש לאנשים גירסה מוטעית בסידור. גורסים: "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להשכיחם תורתך..." לא זו הגירסה הנכונה, ולא כך צריך לנהוג. צריך לשמוח בחנוכה, להודות ולהלל ולשיר, אבל לא לשכוח את התורה. מותר גם ללמוד בחנוכה. צריך אפילו ללמוד בחנוכה. צריך לפעמים גם לבקר אצל ההורים, אבל צריך גם לדאוג שיהיה "לה". אם ה' עשה לנו נסים בחנוכה, זו לא סיבה שנעזוב אותה, אלא סיבה שנדבק יותר בעבודת ה'. כל המלחמה עם היוונים היתה על זה שיתנו לנו לעבוד את ה', ואם בעזרת ה' זכינו לנצח, הרי זה על מנת שנעבוד את ה' ונעסוק בתורה, ולא להפך.

הקנאה והתאוה - מוציאים את ער ואונן מן העולם

המשנה אומרת: "הקנאה והתאוה והכבוד - מוציאים את האדם מן העולם" (אבות פ"ד מכ"א). כמדומני, שדוגמא בולטת לזה יש בפרשה שלנו.

הקנאה: זהו שורש חטאו של אונן. אונן מיבם את תמר (אחרי מותו של ער אחיו), ויָרַע אונן כי לא לו יהיה הזרע" (בראשית לח, ט), ולכן הוא מונע מתמר להתעבר. מה פירוש "לא לו יהיה הזרע"? התורה אמרה על יבם: "והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת" (דברים כה, ו). ועל כן, אם יולד לאונן בן מתמר, הוא יקרא על שם המת (עי' רש"י בראשית שם, ח), ויהיה בזה תיקון לנשמתו של ער. לזה אונן לא מוכן. למה? "כואב" לו שגם לער יהיה משהו מזה! הקנאה לא להקים לאחיו שם, מוציאה את אונן מן העולם. הוא מגיע למצב שהוא מתחייב מיתה, והוא מת. "וַיָּרַע בְּעֵינָיו ה' אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיָּמָת גַּם אֹתוֹ" (בראשית שם, י).

התאוה: זהו שורש חטאו של ער. ער היה הראשון שנשא את תמר לאשה (לפני אונן), והוא היה גם הראשון שמנע ממנה להתעבר. למה לא רצה ער שתמר תתעבר? - כדי שלא יתמעט יָפְיָהּ (רש"י שם, ז). אמנם מותר לאדם לרצות שאשתו תהיה יפה, אבל התאוה המוגזמת הזו, שאכפת לו מזה עד כדי כך שבשביל זה הוא מונע ממנה להתעבר - זה מוציא את ער מן העולם; גם מן העולם הזה (כי נענש ומת בטרם עת), וגם מן העולם הבא (בגלל חטאו).

אנו רואים היום הרבה פעמים בחוש, איך התאוה מוציאה את האדם מן העולם. בני אדם שמעשנים - התאוה הזאת מוציאה אותם מן העולם, בגשמיות ממש. חז"ל אמרו (אבות דר' נתן פט"ז

הפסוק; ומבאר הגר"א, שפיסקה זו באה לרמוז לזה, שדוד רצה לומר גם "עויתי פשעתי", אלא שנתן הנביא עצר אותו (בדבר ה') ולא נתן לו לומר גם "עויתי פשעתי", כי באמת לא ענה ולא פשע (במזיד), אלא רק חטא בשוגג (הובא ב"קול אליהו" על תהילים פרק ל"ב, וכן ב"אבי עזרי" על הלכ' תשובה שם). סבור היה שפועל לשם שמים וללא רכב (ע"י שבת נו, א לגבי הריגת אוריה, וכתובות ט, א-ב לגבי לקיחת בת שבע), וכשנתן הנביא בא ומודיע לו שלא הכל "בסדר" במה שעשה, הוא מיד מודה, "חטאתי לה", ואח"כ צם (שמו"ב יב, טז) ומחבר מזמור בתהילים להתוודות על חטאו (תהלים נא). לכן דוד ראוי למלכות. הוא אוהו במידתו של יהודה, מידת ההודאה על החטא ללא "בריחה מאחריות".

שאלו מנסה להתחמק מההודאה, כי הוא מבני רחל, ו"רחל תפסה פלך שתיקה, ועמדו כל בניה בפעלי מסטירין (=מסתורין)" - בנימין שאלו ואסתר (ב"ר עא, ח). אבל לאה אמנו תפסה פלך של הודאה, ולכן דוד שהוא מבני בניה תופס גם הוא פלך של הודאה, ומודה מיד על חטאו. הוא גם זוכה לחבר את הספר הגדול של הודאה לקב"ה, את ספר תהילים, שכולו הודאה. "טוב להודות לה".

הלל והודאה בחנוכה - על מה?

ימי החנוכה נתקנו לנו ע"י חז"ל להלל והודאה (שבת כא, ב). לזה צריך אפוא להשתמש בהם, להלל ולהודות בהם לה' (ולא "להשכיחם תורתך", כפי שדברנו לעיל). על מה תקנו לנו חז"ל להלל ולהודות בחנוכה? - שמעתי מהרב [הגרש"ז אויערבאך] זצלה"ה שבאר, שלא על נס פך השמן תקנו לנו חז"ל להלל ולהודות בחנוכה! אמנם ע"י נס פך השמן זכינו לקיים את מצות הדלקת המנורה במקדש, שאי אפשר לזלזל בזה, כמובן, אבל סוף סוף אין כאן אלא קיום של מצוה פרטית אחת, ועל כך לא היו חז"ל מתקנים שמונה ימי הלל והודאה לדורות. תקנת הלל והודאה לדורות היתה אפוא בהכרח על נס הנצחון במלחמה, ש"מסרת גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים". היוונים היו מצוידים בכלי הנשק המתקדמים ביותר על פי מושגי הימים ההם (פילים וכו'), והחשמונאים נלחמו בהם בידים כמעט ריקות, וניצחום. זהו הנס העיקרי עבורנו, שעליו תקנו חז"ל להודות ולהלל לה' בחנוכה, שכן בגלל נס זה זכינו להשתחרר מגזרות היוונים, ולהמשיך בשמירת התורה, בקיום המצוות ובעבודת המקדש. אמנם תקנו להודות על הנס במשך שמונה ימים, כמנין הימים של נס פך השמן, ואלמלא נס פך השמן נראה שלא היו מתקנים להודות ולהלל אלא יום אחד, וגם הדלקת נר כנראה שלא היו מתקנים, אבל סוף סוף ההודאה איננה על נס פך השמן. ההודאה היא על נס הנצחון, שבגללו זכינו לחזור ולקיים תורה ומצוות. נס הנצחון במלחמה הציל את כל הרוחניות שלנו. בלי זה לא היינו יכולים לשמור תורה. לא היתה ברית מילה, לא שבת, לא כשרות, לא עבודת בית המקדש - שום דבר לא היה. על זה אנו באמת צריכים להודות לה', על הנצחון במלחמה, שחזרנו לקיים תורה ומצוות.

מתמר בעולם הזה, וזוכה על ידם לחיי עולם הבא בהיותו אבי מלכות בית דוד, שיצאה מפרץ בנו (ע"י רות ד, יח-כב).

חז"ל אמרו: "לאה תפסה פלך הודיה" (ב"ר עא, ח). היא לקחה בידה את המידה של הודאה, כשאמרה: "הפעם אודה את ה'" (בראשית כט, לה). מיום שנברא העולם, לא היה מי שאמר את הביטוי הזה, "להודות לה", עד שבאה לאה אמנו ואמרה: "הפעם אודה את ה'" (ברכות ז, ב). "לאה תפסה פלך הודיה, ו[לכן] עמדו ממנה בעלי הודיה [- יהודה דוד ודניאל]" (ב"ר שם). לכן גם יהודה מודה. לכאורה אין קשר בין העניינים. אצל לאה מדובר על הודאה במובן של אמירת תודה, ואילו אצל יהודה מדובר על הודאה בעובדות, הודאה שחטא. אבל האמת היא ששתי המשמעויות קשורות זו לזו, ומשמעות כאחת. למה באמת משתמשים בלשון הקודש באותה המילה לאמירת תודה ולהודאה בעובדות? מפני שכשאני מודה על משהו (במשמעות הראשונה), אני גם מודה בעובדה (במשמעות השנייה) שהדבר הוא טוב, וכן בכך שלא בכוחי ובעוצם ידי השגתי את הדבר, אלא פלוני הוא שנתן לי אותו. לכן, מפני שלאה אמנו השתמשה במידת ההודאה, גם יהודה זוכה להשתמש במידת ההודאה; ומפני שיהודה משתמש במידת ההודאה - הוא זוכה למלכות בית דוד.

מדוע זכה יהודה למלכות?

כאמור, יהודה זוכה בגלל הודאתו למלכות. מדוע הוא זוכה בגלל הודאתו דוקא למלכות? מפני שלמלך צריך שתהיה המידה הזו, מידת ההודאה, לקחת על עצמו אחריות, ולא להטיל את האשמה על אחרים. אם מלך לא יקח אחריות על כשלונותיו, יהיה רע מאד. הוא יצטרך הרי להטיל את האחריות על משהו, על שר או על קצין זה או אחר, ואלו עלולים למצוא את עצמם תלויים על העץ (כמו שקרה לשר האופים)... מלך מוכרח אפוא לדעת ליטול אחריות על חטאיו וכשלונותיו, ולא להטיל אותם על אחרים.

נקודה זו בולטת במיוחד, כאשר משוים בין התנהגותו של המלך שאול, שאינו מזרע יהודה, להתנהגותו של המלך דוד, מזרע יהודה. אסור לנו לזלזל חלילה בשאול, שפית קול מן השמים אמרה עליו שהוא "בחיר ה'" (ברכות יב, ב). שאול הוא אחד משמונה נסיכי אדם שינהיגו אותנו לעתיד לבוא (סוכה נב, ב), והיה מן האמוראים מי שנתבע מן השמים על שדיבר על שאול שלא בדרך כבוד (ע"י יומא כב, ב). אבל כפי שהדברים מצטיירים לעין הפשוטה שלנו, נראה שהיתה חסרה אצלו הנקודה הזו, של נטילת אחריות. כששמואל בא אליו ומוכיח אותו על שלא קיים כראוי את הציווי להשמיד את עמלק, שאול אינו ממהר להודות בחטא. רק לאחר ויכוח ארוך עם שמואל, מגיע שאול להכרה ש"חטאתי", וגם אז הוא עדיין מערב בהודאתו דברי התנצלות והתנערות מסויימת מאחריות: "חטאתי... כי יראתי את העם ואשמע בקולם" (שמו"א טו, כד). למלך אין ראוי לנהוג כך, ועל כן נוטלים משאול את המלכות (שם, כח). הוא אינו ראוי להיות מלך.

לעומת זאת, דוד המלך, כשנתן הנביא בא אליו ומוכיח אותו על מעשה בת שבע והריגת אוריה החתי, הוא מודה מיד: "חטאתי לה!" (שמו"ב יב, יג) ללא ויכוחים, ללא שהיות וללא תירוצים. הגר"א ז"ל מבאר, שדוד רצה לומר עוד יותר מזה. רצה לומר את כל נוסח הוידוי שצריך לומר בדרך כלל: "חטאתי, עויתי, פשעתי" (ע"י רמב"ם הלכ' תשובה פ"א ה"א). אבל הקב"ה לא נתן לו לומר. בתנ"ך, אחרי המילים "חטאתי לה", ישנה פיסקה באמצע

המלחמה היו רק מפני השגחת ה' עלינו, שהוא "בעל מלחמות", ולא בגלל סיבות טבעיות כלשהן.

כל הטבע כולו - נס נסתר

ה"בית יוסף" (או"ח סי' תר"ע) הקשה: מדוע קבעו חז"ל שמונה ימי חנוכה ולא שבעה? הרי ליום אחד היה מספיק שמן בִּפְךָ הטהור שמצאו במקדש, ואם כן רק שבעה ימים היה הנס ולא שמונה! תירוץ רבים נאמרו על קושיה זו, ביניהם גם תירוץ של הראי"ה קוק זצ"ל (מצות ראיה, או"ח סי' תר"ע ס"א) והגרצ"פ פראנק זצ"ל, שתירוצו תירוץ נחמד מאד, שאם היו עושים חנוכה שבעה ימים, היו יהודים עלולים להתקין לעצמם חנוכיות של שבעה קנים, ולהכשיל באיסור דאורייתא של עשיית מנורה פְּתַבְנִית המנורה שבמקדש (עי' ר"ה כד, א), לכן תיקנו שמונה ימי חנוכה, כדי שלא ישלל בזה.

אבל לעניננו נוגע תירוץ של הגה"צ ר' שמחה זיסל ז"ו זצ"ל - "הסבא מקלם". הסבא מקלם מבאר ("חכמה ומוסר" ח"ב מאמר ס"א), שאם היינו עושים חנוכה שבעה ימים בלבד, היינו מראים בכך כאילו ישנו הבדל בין שמן של נס לשמן של טבע, ששמן של נס דולק ע"י הקב"ה, ושמן של טבע דולק "מעצמו", "באופן טבעי". על כן קבעו חז"ל שמונה ימי חנוכה ולא שבעה, כדי להראות שאין הבדל בין שמן של נס לשמן של טבע, וכשם ששמן של נס אינו דולק מכח חוקי הפיסיקה אלא מכח גזרתו של מלך מלכי המלכים שציוה עליו לדלוק, כך גם שמן טבעי אינו דולק מכח חוקי הפיסיקה אלא מכח גזרת ה'. מי שמנהיג את הנסים, הוא גם זה שמנהיג את הטבע, ואין כל הבדל בין שמן של נס לשמן של טבע. הטבע הוא כסות עינים ולא יותר. אם מים רותחים על האש, אין זה משום שהאש מרתיחה את המים. הקב"ה הוא שמרתיח את המים, והאש היא רק סימן עבורנו, היכן עלינו להניח את המים, עם חפצים אנו שהקב"ה ירתיח אותם עבורנו.

זוהי הרי אחת הסיבות לכך, שהקב"ה ברא את חוקי הטבע - כדי להקל עלינו את החיים. אם לא היה טבע בעולם, והייתי רוצה לשתות כוס תה, לא הייתי יודע האם עלי להרתיח את המים על הגז או במקרר, או אולי פשוט לשים אותם על השולחן והם ירתחו מאליהם. יותר מזה: כלל לא הייתי יודע אם טוב לשתות מים היום. אולי היום כדאי דווקא לשתות נפט או משהו אחר? בלי טבע אי אפשר לדעת! אמנם אפשר לקבל פרטים אצל הנביא, מה צריך לשתות היום, אבל היכן גר הנביא? נניח שבבני ברק. אין מגיעים מירושלים לבני ברק? עם קו מס' 402. אבל אם אין טבע, מי אמר שקו מס' 402 יגיע היום לבני ברק? אולי היום דווקא קו מס' 900 מגיע לבני ברק? ואולי קו אחר? ואולי בכלל לא מגיעים היום לבני ברק באוטובוס אלא על מטאטא, או בדרך אחרת? החיים היו מאד לא נוחים אם לא היה טבע. על כן, לנוחיותנו, ברא ה' את חוקי הטבע, כדי שנוכל להסתדר בעולם בצורה נוחה. [נייב נוספת לבריאת הטבע, היא כדי שתהיה בחירה לאדם, אם לתלות את מאורעות העולם בכוחות הטבע, או להבין שיש מי שחקק את חוקי הטבע, והוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל

אמנם הרמב"ם כותב, שאחד ההישגים של נצחון החשמונאים היה, "שחזרה מלכות ישראל יתר על מאתים שנה" (רמב"ם הלכ' חנוכה פ"ג ה"א), אבל צריכים להבין, שלא על זה יצאו החשמונאים למלחמה. אם אנטיוכוס היה מכריז על חופש דת, וכל יהודי היה יכול למול את בנו ולשמור שבת ולקיים מצוות בחפשויות - לא היו החשמונאים יוצאים להלחם ביון. עיקר המלחמה היתה על שמירת התורה והמצוות. ממילא זכו גם שחזרה המלכות לישראל. [ומה שראה הרמב"ם לציין זאת, "שחזרה מלכות ישראל יתר על מאתים שנה", כאשר למעשה לא על כך היתה המלחמה - חושבני שרצה לתרץ בזה את השאלה, מדוע בפורים איננו אומרים הלל, ובחנוכה אנו כן אומרים הלל. מתרץ הרמב"ם: הרי מה שבפורים אין אומרים הלל, זהו מפני שגם אחרי הישועה "אכתי עבדי אחשורוש אנן" (מגילה יד, א), ואיננו יכולים לומר "הללו עבדי ה'" בשעה שנשארו עבדים לאחשורוש (שם). אבל בחנוכה "חזרה מלכות ישראל", לא נשארו משועבדים לאנטיוכוס, ממילא בחנוכה יכולים אנו לומר: "הללו עבדי ה'"].

נס פך השמן - למה נעשה?

כפי שהסברנו, נצחון החשמונאים על היוונים היה נס חשוב שעם ישראל היה זקוק לו, כדי שיוכל להמשיך ללמוד תורה ולקיים מצוות. לעומת זאת, נס פך השמן, לא היה לכאורה נס חשוב כל כך, וכל התועלת שצמחה ממנו היא שיכלו לקיים מצוה אחת במקדש, שממילא היתה בטלה כבר זמן רב, וגם בלי אותו נס היו זוכים לקיימה כמה ימים מאוחר יותר. מדוע א"כ עשה הקב"ה את נס פך השמן? מה היתה החשיבות בזה, לעשות נס שהוא למעלה מדרך הטבע, רק כדי שיוכלו לקיים מצוה אחת?

אחד הטעמים שאמרו בזה הוא, שלמרות שהנס החשוב והמועיל יותר עבורנו הוא, כאמור, נס הנצחון, מ"מ מבחינת גילוי כבוד ה' בעולם, הרי דוקא נס זה אין בו כל כך גילוי של כבוד ה'. הרי היו דברים מעולם, שעמים קטנים לחמו כנגד עמים גדולים וחזקים מהם ונצחום, בגלל תכסיסים מתוחכמים שהשתמשו בהם במלחמתם. ואם כן, גם אחרי נצחון כזה, לא ניכר כל כך ש"אין עוד מלבדו", שכן יש מקום לבעל דין לטעון, שהנצחון הושג בגלל תכסיסים צבאיים מתוחכמים, ולא בגלל התערבות ההשגחה העליונה. מה שאין כן נס פך השמן, שם אין שום אדם יכול להסביר על פי דרך הטבע, כיצד שמן שאמור להספיק ליום אחד, דלק שמונה ימים. רק השגחת ה' בעולם יכולה להסביר את מה שקרה. ואם כן, נס זה מעיד יותר מניסי המלחמה, ש"אין עוד מלבדו". [חושבני, שלכן נעשה הנס בחודש כסלו, ולא בתמוז או באב; אם היה נעשה בתמוז או באב, הנס לא היה ניכר כל כך, כי לילות הקיץ קצרים הם. הנס ניכר יותר בכסלו, שהלילות ארוכים, ובכל זאת השמן הספיק. לפי הדעה שרק בלילות היו מדליקים את המנורה במקדש (היא דעת הרמב"ם ועוד ראשונים - עי' ח"י הרמב"ם למס' שבת כב, ב, ובכס"מ הלכ' תמידין ומוספין פ"ג ה"ב), הנס ניכר יותר בכסלו, שלמרות אריכות הלילות בחודש זה, בכל זאת השמן הספיק].

זוהי אולי הסיבה לכך, שלמרות שהנס החשוב יותר הוא נס הנצחון, מ"מ את צורת ההודאה בחנוכה קבעו חז"ל דוקא ע"י הדלקת נרות, המציינת את נס פך השמן, ולא ע"י קביעת איזו מצוה שתציין את ניסי המלחמה. כי דוקא נס זה, שהוא הפחות חשוב לנו, הוא הנס שמורה יותר על כך ש"אין עוד מלבדו", ועל כן תקנו לנו חז"ל לציין דוקא אותו, כדי להודיע בזה, שגם ניסי

המעשים. בחירה זו נצרכת, כדי שיהיה מקום לתת שכר לבוחרים בטוב. ואכמ"ל].

זוהי ההכרה העיקרית שעלינו להגיע אליה בחנוכה, וכמובן גם בשאר ימות השנה - שאין עוד מלבדו! שמי שמנהיג את הנסים, הוא זה שמנהיג את הטבע. לא הממשלה, ולא ההסתדרות, לא אמריקה ולא הרשות הפלסטינית, ולא שום גורם אחר מנהיגים את העולם, אלא רק הקב"ה, הוא לבדו מנהיג את העולם. אין עוד מלבדו, ואפס זולתו!